

ตำรับยาหอมไทยในการรักษาโรคทางระบบประสาท ระบบหลอดเลือดและหัวใจ

ระบบทางเดินอาหาร: การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ

Thai Ya-Hom Formulations for the Treatment of Nervous, Cardiovascular, and Gastrointestinal Disorders: A Systematic Review

พวงผกา ตันกิจจานนท์¹ และ อติศักดิ์ สุมาลี^{2*}

Puangpaka Tankitjanon¹ and Adisak Sumalee^{2*}

¹วท.ด. (การแพทย์แผนไทยกับการแพทย์ทางเลือก) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ E-mail: puangpaka.tan@stou.ac.th

^{2*}ส.ม. (สาธารณสุข) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพ Corresponding author E-mail: Adisak.sum@stou.ac.th

Received: April 18, 2025 / Revised: July 30, 2025 / Accepted: November 7, 2025

บทคัดย่อ

ยาหอมเป็นยาที่ใช้คู่กับคนไทยมานานมากกว่า 100 ปี นำมาใช้ในการดูแลสุขภาพหรือรักษาโรคเพื่อปรับร่างกายให้เกิดความสมดุลของธาตุให้เลือดลมไหลเวียนดี กอปรกับมีงานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ที่ยืนยันสรรพคุณและประโยชน์ของยาหอมในด้านระบบไหลเวียนโลหิต ระบบประสาทส่วนกลาง และระบบทางเดินอาหาร วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของตำรับยาหอมไทยในการรักษาโรคทางระบบประสาท ระบบหลอดเลือดและหัวใจ และระบบทางเดินอาหาร วิธีการศึกษาแบบทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ โดยศึกษายาหอมจำนวน 5 ตำรับ ประกอบด้วย ยาหอมนวโกฐ ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมเทพจิตร ยาหอมทิพโอสถ และยาหอมแก้ลมวิงเวียน ที่มีการเผยแพร่ตีพิมพ์ตั้งแต่ปี 2550-2568 ผลการศึกษาพบว่าตำรับยาหอมที่มีการทำวิจัยและตีพิมพ์มากที่สุดคือ ตำรับยาหอมนวโกฐ รองลงมาเป็นยาหอมอินทจักร์ ยาหอมเทพจิตร ยาหอมทิพโอสถ และยาหอมแก้ลมวิงเวียนตามลำดับ ยาหอมทั้ง 5 ชนิดมีผลต่อการรักษาโรคระบบหลอดเลือดและหัวใจ ช่วยเพิ่มการไหลเวียนของเลือดไปที่สมองและหัวใจ ยาหอมนวโกฐและยาหอมเทพจิตรให้ผลดีต่อการรักษา ระบบประสาทส่วนกลาง ช่วยในกลุ่มนอนไม่หลับ ยาหอมเทพจิตรใช้เพื่อรักษาโรคซึมเศร้า ยาหอมทิพโอสถ มีฤทธิ์ต้านเอนไซม์อะซิติลโคลีนเอสเตอเรส เป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการรักษาโรคอัลไซเมอร์ และยาหอมนวโกฐ ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมทิพโอสถ มีผลในการรักษาโรคระบบทางเดินอาหาร ช่วยลดอาการปวดเกร็งของลำไส้ คลื่นไส้อาเจียนและช่วยให้เจริญอาหาร จากผลการวิจัยพบว่าตำรับยาหอมไทยมีแนวโน้มใช้เป็นทางเลือกในการรักษาโรคเรื้อรังหลายระบบของร่างกาย แต่ยังต้องการข้อมูลเพิ่มเติมในด้านความเหมาะสมในการใช้เฉพาะโรคหรืออาการ และตามกลุ่มวัย

คำสำคัญ : ยาหอมไทย, ระบบหลอดเลือดและหัวใจ, ระบบประสาท, ระบบทางเดินอาหาร

Abstract

Thai Ya-Hom Formulations have been in use among the Thai population for over a century to promote health and treat disease by restoring bodily balance and improving blood circulation. There are scientific researches that confirms the properties and benefits of Ya-hom in terms of the circulatory system central nervous system and digestive system. The objective of this study were to investigate the efficacy of five specific traditional Thai Ya-Hom formulations in treating disorders of the nervous system cardiovascular system and digestive tract. There were published between 2007 and 2025. This systematic literature review focuses on five formulations: Ya-hom Navakot Ya-hom Intajak Ya-hom Thep Jit Ya-hom Thip Osoth and Ya-hom Wind Relief. The findings indicate that the Navakot herbal blend has been the most frequently researched and published formulation followed by Intajak Thep Jit Thip Osoth and Wind Relief herbal blends. All five formulations demonstrate therapeutic effects in alleviating cardiovascular disorders by improving blood circulation to the brain and heart. Additionally, Navakot and Thep Jit herbal blends show beneficial effects on the central nervous system particularly in addressing insomnia while Thep Jit is also used to treat depression. Thip Osoth exhibits acetylcholinesterase-inhibiting properties presenting an alternative treatment option for Alzheimer's disease. Furthermore, Navakot Intajak and Thip Osoth blends effectively alleviate gastrointestinal disorders by reducing intestinal cramps nausea vomiting and enhancing appetite. These findings suggest that Thai Ya-Hom formulations may serve as complementary therapeutic options for chronic disorders in multiple bodily systems. However further studies are needed to consider their appropriateness based on the type of disease symptoms and age group of the patients.

Keywords: Thai Ya-hom, Cardiovascular system, Nervous system, Gastrointestinal system

บทนำ

ยาหอมเป็นยาที่ใช้คู่กับคนไทยมานานมากกว่า 100 ปี ชื่อยาหอมและสรรพคุณยาที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรในตำราการแพทย์แผนไทยจำนวน 12 เล่ม พบตำรับยาที่ใช้ชื่อว่ายาหอมทั้งสิ้น 51 ตำรับ แต่มีจำนวน 34 ตำรับที่ไม่ซ้ำซ้อนกัน จำแนกตำรับยาหอมตามสรรพคุณในการรักษาออกเป็น 3 กลุ่มคือ 1) ยาหอมแก้ลม จำนวน 21 ตำรับ มีสรรพคุณช่วยปรับการทำงานของลมในร่างกายและช่วยรักษาอาการที่เฉพาะเจาะจง เช่น บรรเทาอาการวิงเวียนศีรษะ บำรุงกำลัง เป็นต้น 2) ยาหอมแก้ไข้ จำนวน 11 ตำรับ

มีสรรพคุณช่วยลดไข้และช่วยบำรุงร่างกาย 3) ยาหอมที่ไม่ระบุสรรพคุณ จำนวน 2 ตำรับ จากตำราการแพทย์แผนไทย (ศิริพิภักดิ์ จันทรสังสา และคณะ, 2566)

ศาสตร์ทางการแพทย์แผนไทยเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการดูแลและรักษาสุขภาพ กลุ่มโรคทางระบบหลอดเลือดหัวใจ ระบบประสาท และระบบทางเดินอาหาร ซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้งกันทุกระบบตรีธาตุ ทั้งปิตตะ วาตะ และเสมหะ แนวทางการดูแลสุขภาพมีทั้งการป้องกัน การรักษาและการฟื้นฟูสุขภาพ กลุ่มยาที่ใช้ส่วนใหญ่จะใช้ยาหอม “ยาหอม” เพื่อปรับสมดุลของเลือดลมในร่างกาย จากที่กล่าวไว้ข้างต้นตำรับยาหอมในพระคัมภีร์หรือตำราทางการแพทย์แผนไทยเองก็มีหลากหลายตำรับ ที่ประกาศไว้ในยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณและยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ (กองผลิตภัณฑ์สมุนไพร, 2566) ยกตัวอย่างเช่น ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมนวโกฐ ยาหอมทิพโอสถ ยาหอมเทพจิตร ยาหอมแก้ลมวิงเวียน สามารถรักษาอาการหรือโรคที่แยกเป็นหมวดหมู่กว้าง ๆ ได้ 2 ระบบใหญ่ คือ 1) ระบบลมหรือระบบประสาท แก้กางลมกองหยาบและลมกองละเอียด และ 2) ระบบอาโปหรือเสมหะพิกัดเลือดหรือโลหิตตั้ง ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ของเครื่องยาในตำรับ ยาหอม ฤทธิ์ในทางเภสัชวิทยา มีฤทธิ์ต่อระบบหัวใจและหลอดเลือด ระบบทางเดินอาหาร และระบบประสาทส่วนกลาง (นพมาศ สุนทรเจริญนนท์, 2558) รวมถึงมีฤทธิ์ไปในทางแก้ไข้ต่ำ ๆ หรือทางโบราณเรียกว่า “ลมปลายไข้” และเป็นยาช่วยให้เจริญอาหาร กอปรกับตามคัมภีร์สมุฏฐานวินิจฉัยได้วางหลักของการเจ็บป่วยตามอายุสมุฏฐานไว้ 3 ช่วงวัย กล่าวคือ ช่วงปฐมวัย อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 16 ปี สมุฏฐานแห่งการเกิดโรคคือเสมหะ ช่วงมัชฌิมวัย อายุตั้งแต่ 16 ปีถึง 32 ปี สมุฏฐานแห่งการเกิดโรคคือปิตตะ และช่วงปัจฉิมวัย อายุตั้งแต่ 32 ปีขึ้นไป สมุฏฐานแห่งการเกิดโรคคือวาตะ โรคในกลุ่มวาตะของแพทย์แผนไทยหากแยกตามสาเหตุเกิดโรคได้ 2 สาเหตุใหญ่ ๆ คือเกิดจากลมกองละเอียดและลมกองหยาบ ลมกองละเอียดคือลมที่เคลื่อนไหวอยู่ทั่วร่างกายมนุษย์ ส่งผลกระทบต่อร่างกาย จิตใจ และอารมณ์ โรคหรืออาการที่มีสาเหตุจากลมกองละเอียด ยกตัวอย่างเช่น อาการอ่อนเพลีย วิงเวียนศีรษะ มึนงง หน้ามืด หัวใจสั่น แน่นหน้าอก จิตกระสับกระส่าย ปวดศีรษะ นอนไม่หลับ ลมกองหยาบคือลมที่เคลื่อนไหวอยู่ในทางเดินอาหาร โรคหรืออาการที่มีสาเหตุจากลมกองหยาบ ยกตัวอย่างเช่น ท้องอืด ท้องเฟ้อ จุกแน่นท้อง พะอืดพะอม หรือหากมองเปรียบเทียบอีกนัยหนึ่งระบบของธาตุลมของทางการแพทย์แผนไทยเปรียบได้กับระบบประสาทในทางการแพทย์แผนปัจจุบัน โดยมีตัวคุมธาตุคือลมหทัยวาตะ สุนนาวาตะและสัตถกะวาตะ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับระบบประสาทกลาง (central nervous system) ระบบประสาทปลาย (peripheral nervous system) รวมถึงระบบประสาทที่มาเลี้ยงหัวใจ (nerve supply) และการสูบฉีดเลือดในหัวใจ (พวงผกา ตันกิจจานนท์, 2567)

จากรายงานของกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข พบว่าโรคหัวใจและหลอดเลือด เป็นสาเหตุการเสียชีวิตอันดับ 1 ของทั่วโลก พบผู้เสียชีวิตด้วยโรคหัวใจและหลอดเลือดมากกว่า 20.5 ล้านคนต่อปี และร้อยละ 85 ของการเสียชีวิต เกิดจากอาการหัวใจวายและโรคหลอดเลือดสมอง สำหรับประเทศไทยข้อมูลจากระบบคลังข้อมูลด้านการแพทย์และสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข (Health Data Center) ปี 2566 พบว่ามีจำนวนผู้ป่วยสะสมด้วยโรคหัวใจและหลอดเลือดมากกว่า 2.5 แสนราย และเสียชีวิต ด้วยโรคหัวใจและ

หลอดเลือดมากถึง 4 หมื่นราย เฉลี่ยชั่วโมงละ 5 คน อาการของโรคหัวใจและหลอดเลือดแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสภาพร่างกาย กลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรังหรือโรค NCDs (Non Communicable Diseases) เป็นปัญหาสุขภาพที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมประเทศอย่างมาก เนื่องจากเป็นสาเหตุหลักของการเสียชีวิตของคนไทย และก่อให้เกิดภาวะโรคจากการเสียชีวิตก่อนวัยอันควร ภาวะเจ็บป่วยและทุพพลภาพที่ส่งผลให้ประสิทธิภาพการทำงานลดลงหรือสูญเสียไป รวมทั้งก่อให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจอย่างมหาศาล พบว่าคนไทยเสียชีวิตจากโรค NCDs 4 โรคหลัก ได้แก่ โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคมะเร็ง โรคทางเดินหายใจเรื้อรัง สาเหตุจากโรคถุงลมโป่งพอง และโรคเบาหวาน ปีละ 400,000 ราย หรือวันละมากกว่า 1,000 ราย คิดเป็นร้อยละ 74 ของสาเหตุการเสียชีวิตทั้งหมดในประเทศ โดยมีการประมาณมูลค่าความสูญเสียเศรษฐกิจไทยในปี พ.ศ. 2562 สูงถึง 1.6 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 9.7 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) โดยร้อยละ 91 ของความสูญเสียทางเศรษฐกิจ คิดเป็นมูลค่า 1.495 ล้านล้านบาท (กองโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค, ม.ป.ป.) การใช้ตำรับยาหอมไทยในกลุ่มโรค NCDs เริ่มมีแนวโน้มในการใช้ในการรักษาโรคควบคู่กับทางการแพทย์แผนปัจจุบันหรือใช้ทดแทนยาแผนปัจจุบันมากขึ้น เห็นได้จากรายงานการวิจัยเกี่ยวกับยาหอมของไทย พบว่าฤทธิ์ของตำรับยาหอมต่อระบบประสาท ระบบไหลเวียนโลหิตและระบบทางเดินอาหาร ยกตัวอย่างเช่น ยาหอมเทพจิตรสามารถลดความดันโลหิตในกลุ่มที่มีค่าความดันโลหิต High normal ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ธิดารัตน์ แอนิเมและคณะ, 2563) นอกจากนี้ยาหอมเทพจิตรมีความเป็นไปได้ที่จะมีประสิทธิผลต่อผู้ที่มีภาวะซึมเศร้าระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง (นัชมนีย์ หลงและจุฬา วิริยะบุบผา, 2563) ยาหอมอินทจักร์ ทำให้เลือดลมไหลเวียนดี เพิ่มเลือดไปเลี้ยงสมองสามารถลดการเกิดออกซิเดชันของไขมัน LDL ได้ดีที่สุดในบรรดา ยาหอมทั้ง 4 ประเภท (รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, 2559) รวมถึงยาหอมตำรับอื่นที่ช่วยปรับสมดุลธาตุ เช่น ยาหอมทิพโอสถช่วยให้เจริญอาหาร หลังหายใจ ปรับสมดุลธาตุ (รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล และพนิต ชินสร้อย, ม.ป.ป.) และยาหอมที่มีฤทธิ์ต่อระบบทางเดินอาหาร พบว่าสารสกัดยาหอมนวโกศจะมีฤทธิ์ยับยั้งการหลั่งกรดของกระเพาะอาหาร ซึ่งพบว่ายาหอมนวโกศมีผลยับยั้งการหดตัวของลำไส้เล็กได้ดีกว่ายาหอมอินทจักร์ (พร้อมจิต ศรีลัมพ์, 2559)

จากคำแถลงนโยบายของ คณะรัฐมนตรี นางสาวแพทองธาร ชินวัตร นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา ในวันพฤหัสบดีที่ 12 กันยายน 2567 สังคมและเศรษฐกิจเราถูกท้าทายด้วยการเข้าสู่สังคมสูงวัยที่เร็วกว่าระดับการพัฒนาประเทศและเร็วกว่าประเทศอื่นในภูมิภาค รัฐบาลจะมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจสุขภาพ (care and wellness economy) และบริการทางการแพทย์ (medical hub) โดยอาศัยพื้นฐานจิตวิญญาณการบริการของคนไทยที่ได้รับการยอมรับจากนานาชาติ โดยต่อยอดจากธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการแพทย์แผนไทยที่เป็นจุดแข็ง เพื่อรองรับความต้องการด้านสุขภาพที่เพิ่มขึ้นจากการที่ประชากรโลกเข้าสู่สังคมสูงวัย รัฐบาลเองมีนโยบายการพัฒนาสมุนไพรระดับชาติเพื่อให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคสุขภาพในการสร้างสุขภาพ ตลอดจนการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพบนพื้นฐานภูมิปัญญาไทย รวมถึงจากข้อมูลปีงบประมาณ 2567 พบว่ามูลค่าการใช้ยาแผนปัจจุบันในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐรวมทั้งสิ้น 70,543 ล้านบาท โดยในจำนวนนี้เป็นยาสมุนไพร 1,560 ล้านบาท คิดเป็น 2.21% จากข้อมูลดังกล่าวนายสมศักดิ์

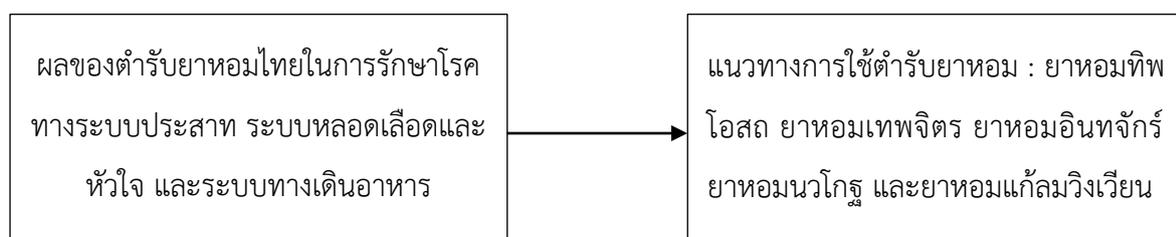
เทพสุทิน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข จึงมีนโยบายสนับสนุนให้มีการใช้ยาสมุนไพรในระบบบริการสุขภาพ ภายใต้นโยบาย “เจ็บป่วยคราใด คิดถึงยาไทยก่อนไปหาหมอ” (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2568) ซึ่งถือเป็นการนำจุดแข็งของการแพทย์แผนไทยมาใช้ในการสร้างโอกาสทางสุขภาพ และเป็นการยกระดับยาสมุนไพรหรือยาตำรับของไทยในการสร้างเสริมสุขภาพ ป้องกันและรักษาโรคทั้งในระดับ ประเทศและระดับนานาชาติต่อไป

ตำรับยาหอมไทยเป็นตำรับยาที่มีการกำหนดไว้ในบัญชียาหลักแห่งชาติ และมีแนวโน้มในการใช้เป็นทางเลือกในการรักษาโรคเรื้อรังในหลายระบบของร่างกาย ยาหอมจึงเป็นยาที่สามารถนำมาใช้ในการดูแลสุขภาพหรือรักษาโรคในกลุ่มอาการทางระบบประสาท หลอดเลือดและหัวใจ และระบบทางเดินอาหารได้ครอบคลุมทุกช่วงวัย รวมถึงสามารถใช้ควบคู่กันกับยาแผนปัจจุบัน เพียงแต่จะต้องบริหารยาคนละเวลา เพื่อป้องกันอันตรกิริยาของยาหรืออาจใช้เป็นยาแทนกันได้ หากสามารถจัดเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระบบถึงสรรพคุณ รสของยาที่เป็นตัวกำหนดทิศทางในการวางยาว่าเหมาะกับกลุ่มคนอายุสมุฏฐานใด รวมถึงกำหนดทิศทางว่าจะมุ่งไปรักษาทางระบบเลือดหรือระบบลม ให้ผลในการรักษาสอดคล้องกับสรรพคุณของยาตำรับที่ระบุไว้ มีข้อห้ามและข้อควรระวังในการใช้ยาอย่างไร แต่ยังคงขาดข้อมูลจากงานวิจัยเพิ่มเติมในด้านความเหมาะสมในการใช้ตำรับยาหอมไทยเฉพาะโรคหรือเฉพาะอาการ เพื่อหวังผลในการรักษาให้ได้เจาะจงมากขึ้น และใช้เป็นข้อมูลในการสั่งจ่ายยาเฉพาะโรคหรืออาการ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการกำหนดแนวเวชปฏิบัติเฉพาะกลุ่มยาหอมในการรักษาโรคหรือส่งเสริมสุขภาพโดยเฉพาะบุคคลหรือเฉพาะโรคเฉพาะอาการต่อไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบในกลุ่มยาหอมจำนวน 5 ตำรับ ได้แก่ ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมนวโกฐ ยาหอมทิพโอสถ ยาหอมเทพจิตร และยาหอมแก้ลมวิงเวียน เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ดังกล่าวไว้ข้างต้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาผลของตำรับยาหอมไทย ในการรักษาโรคทางระบบประสาท ระบบหลอดเลือดและหัวใจ และระบบทางเดินอาหาร

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการวิจัย

1. กำหนดหัวข้อปัญหา และวัตถุประสงค์สำหรับการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลของตำรับยาหอมไทยที่ศึกษาในการรักษาโรคทางระบบประสาท ระบบหลอดเลือดและหัวใจ ระบบทางเดินอาหาร ระยะเวลาการตีพิมพ์ตั้งแต่ปี 2550-2568

2. กำหนด Inclusion criteria และ Exclusion criteria ของเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของเครื่องยาในตำรับยาหอมที่มีผลต่อระบบประสาท ระบบหลอดเลือดและหัวใจ และระบบทางเดินอาหาร

2.1 เกณฑ์คัดเข้า (inclusion criteria)

ก. งานวิจัยเชิงทดลอง (experimental) ทั้งในหลอดทดลองและสัตว์ทดลอง ที่มีการใช้ตัวยาสุมโนไพรในตำรับยาหอมทั้ง 5 ชนิด เพื่อศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาที่มีผลต่อระบบประสาท ระบบหลอดเลือดและหัวใจ และระบบทางเดินอาหาร

ข. งานวิจัยคลินิก งานวิจัย RCT

ค. งานวิจัยกึ่งทดลอง Quasi-Experimental

ง. งานวิจัยเชิงสำรวจ

จ. งานวิจัยเชิงคุณภาพ

2.2 เกณฑ์คัดออก (exclusion criteria)

ก. ตัวยาในตำรับยาหอมไม่ตรงกับยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณและยาในบัญชียาหลักแห่งชาติ

ข. การวิจัยตัวยาหอมใช้ร่วมกับตัวยาอื่น

3. สืบค้นและรวบรวมวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1 กำหนดคำสำคัญ (keywords) เพื่อสืบค้นทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ได้แก่ ผลของยาหอมในการรักษาโรคหลอดเลือดหัวใจ โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ โรคระบบประสาท โรคระบบทางเดินอาหาร ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาของเครื่องยาในตำรับยาหอมที่ใช้ศึกษา 5 ชนิด ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาและการศึกษาทางคลินิกของสุมโนไพร การศึกษาวิจัยยาหอม ได้แก่ ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมนวโกฐ ยาหอมทิพโอสถ ยาหอมเทพจิตร และ The effective of Yahom, The pharmacological effects of herbal

3.2 วิธีการสืบค้นวรรณกรรม มี 2 วิธีคือ 1) สืบค้นจากฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ดำเนินการสืบค้นรายงานวิจัยที่ตีพิมพ์จากฐานข้อมูลนานาชาติและฐานข้อมูลในประเทศ ฐานข้อมูลวารสารวิชาการ Thai Journals Online (ThaiJO), ศูนย์ข้อมูลการวิจัย Digital (วช.) <http://dric.nrct.go.th/Index> Research Gateway Common Service สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) <http://www.researchgateway.in.th>, Google Scholar, PubMed, Science Direct, SCOPUS, SpringerLink – Journal 2) สืบค้นด้วยมือจากรายงานการวิจัยที่ทบทวน

4. การสังเคราะห์เชิงปริมาณเพื่อคัดเลือกงานวิจัยที่ผ่านเกณฑ์คัดเข้า และนำมาวิเคราะห์ผลการศึกษา

5. นำเสนอผลการทบทวน (reporting of finding) ใช้การนำเสนอแบบบรรยายเชิงเนื้อหาร่วมกับตารางสรุปเพื่อให้เห็นภาพชัดเจน

ประชากร

ตำรับยาหอมซึ่งเป็นยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ

ตัวอย่าง

ตำรับยาหอมจำนวน 5 ตำรับ ประกอบด้วย ยาหอมนวโกฐ ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมเทพจิตร ยาหอมทิพย์โอสถ และยาหอมแก้ลมวิงเวียน

เครื่องมือวิจัย

1. แบบคัดกรองงานวิจัยตามกรอบ PICO ในงานวิจัยเชิงทดลอง เช่น RCT, Quasi-Experimental research

P หมายถึง Participant กลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

I หมายถึง Intervention การกระทำ (ตัวแปรในการทดลองหรือศึกษา) ในที่นี้คือตำรับยาหอมที่ทบทวนวรรณกรรม ด้วยยาสมุนไพรในตำรับยา

C หมายถึง Comparison การเปรียบเทียบกับตำรับยาหอมที่เรากำลังทบทวนวรรณกรรมอยู่

O หมายถึง Outcome ผลการทดลอง พิจารณาจากเครื่องมือที่ใช้ประเมินผลการวิจัยในตำรับยาหอมที่ทบทวนวรรณกรรม ด้วยยาสมุนไพรในตำรับ

2. แบบคัดกรองงานวิจัยตามกรอบ PICO ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ งานวิจัยเชิงสำรวจ

P หมายถึง Participant กลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

I หมายถึง Phenomenal of Interest ปรากฏการณ์ที่เราต้องการค้นคว้า

Co หมายถึง Context บริบทที่ศึกษา

3. แบบบันทึกการสกัดข้อมูล (data extraction form) ที่สร้างขึ้นเพื่อบันทึกการอ่านงานวิจัย

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัย 2 คน และผู้ทรงคุณวุฒิ 1 คน ทดลองใช้เครื่องมือทั้ง 3 ชุด เพื่อดูความสอดคล้อง กรณีที่มีความคิดเห็นแตกต่างกัน ใช้วิธีการพิจารณาร่วมกันอีกครั้งหนึ่งจนได้ข้อสรุป ก่อนนำเครื่องมือไปใช้จริง

4. การจัดลำดับความน่าเชื่อถือของข้อมูลหลักฐาน อ้างอิงของสถาบัน The Joanna Briggs Institute (JBI, 2014) ได้จัดระดับความน่าเชื่อถือของข้อมูลหลักฐานของเอกสาร Levels of Evidence – Effectiveness เป็น 5 Level ดังนี้ Level 1 – Experimental Designs, Level 2 – Quasi-Experimental Designs, Level 3 – Observational-Analytic Designs, Level 4 – Observational-Descriptive Studies และ Level 5 – Expert Opinion and Bench Research

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลผลการศึกษาวิจัยของตำรับยาหอมไทยในการรักษาโรคทางระบบประสาท ระบบหลอดเลือด และหัวใจ และระบบทางเดินอาหาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนาด้วยวิธีการแจกแจงนับความถี่ และการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ผลการวิจัย

ผลจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าตำรับยาหอมที่มีการทำวิจัยและตีพิมพ์มากที่สุดคือ ตำรับยาหอมนวโกฐ รองลงมาเป็นยาหอมอินทจักร์ ยาหอมเทพจิต ยาหอมทิพโอสถและยาหอมแก้ลมวิงเวียน ตามลำดับ

ผลการทบทวนวรรณกรรมตำรับยาหอมนวโกฐพบที่มีการตีพิมพ์ในฐานข้อมูลงานวิจัย PubMed จำนวน 7 เรื่อง ตีพิมพ์ในฐาน TCI, Google scholar จำนวน 8 เรื่อง การศึกษาพบว่ายาหอมนวโกฐมีผลต่อระบบหลอดเลือดและหัวใจ ระบบประสาท และระบบทางเดินอาหาร คือมีฤทธิ์เพิ่มอัตราการไหลเวียนเลือด เพิ่มอัตราการเต้นของหัวใจ การไหลเวียนในหลอดเลือดสมอง ทำให้หลอดเลือดเล็กที่ไปเลี้ยงสมองขยายตัว ส่งผลให้ปริมาณเลือดที่ไปเลี้ยงสมองเพิ่มขึ้น ยาหอมนวโกฐยังมีฤทธิ์กระตุ้นระบบประสาทส่วนกลางหรือส่งผลต่อการนอนหลับได้ดี ช่วยลดความเครียดจากออกซิเดชันและการอักเสบของระบบประสาทในเซลล์ประสาท และเซลล์ไมโครเกลีย อาจส่งผลต่อการรักษาโรคอัลไซเมอร์ สามารถลดการเกิดภาวะความดันโลหิตต่ำ ขณะเปลี่ยนท่า สามารถลดคอเลสเตอรอลโดยการยับยั้ง HMGCR และเพิ่มการแสดงออกของยีน LDL-R มีฤทธิ์ยับยั้งการหลั่งของกรด และมีฤทธิ์ยับยั้งการหดตัวของลำไส้เล็ก จะช่วยลดอาการปวดเกร็งของลำไส้ได้ และใช้เพื่อรักษาผู้ป่วยลองโควิดที่มีอาการเหนื่อยง่าย อ่อนเพลีย หายใจลำบาก ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการทบทวนวรรณกรรมตำรับยาหอมนวโกฐ

ตำรับยาหอม/ ฐานข้อมูล	ผลการวิจัย
ยาหอมนวโกฐ ฐานข้อมูลต่างประเทศ 7 เรื่อง ในประเทศไทย 8 เรื่อง (ซ้ากับยาหอม อินจันและชนิดอื่น) ความน่าเชื่อถือ *level 1	<ul style="list-style-type: none"> - *การวิจัยเชิงทดลองให้สัตว์ทดลองได้รับสารสกัดยาหอมนวโกฐ ยาหอมอินจัน พบว่ายาหอมนวโกฐ มีฤทธิ์กดระบบประสาทส่วนกลางหรือส่งผลต่อการนอนหลับได้ดีกว่ายาหอมอินจัน (นพมาศ สุนทรเจริญนนท์, 2558) - *การวิจัยเชิงทดลองมีฤทธิ์ต่ออัตราการไหลเวียนในหลอดเลือดสมอง พบว่าหลอดเลือดเล็กที่ไปเลี้ยงสมองขยายตัว และปริมาณเลือดที่ไปเลี้ยงสมองเพิ่มขึ้น (นพมาศ สุนทรเจริญนนท์, 2558) - *การวิจัยเชิงทดลองในสัตว์ทดลองสารสกัดตำรับยาหอมทั้งยาหอมนวโกฐ ยาหอมอินจัน มีฤทธิ์เพิ่มอัตราการไหลเวียนเลือดที่สมองหนู โดยเป็นผลมาจากการขยายตัวของหลอดเลือดแดงขนาดเล็กของสมอง จึงมีผลทำให้เลือดไปเลี้ยงสมองได้ดีขึ้น ช่วยแก้อาการวิงเวียนศีรษะ และภาวะเป็นลมหมดสติ (รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, 2559) - *การวิจัยเชิงทดลองในสัตว์ทดลองพบว่าสามารถปกป้องหัวใจของหนู Sprague Dawley ตัวผู้ ต่อการขาดเลือดและการคืนการไหลเวียนของเลือดในกล้ามเนื้อหัวใจ (Kanchana Kengkoom et al., 2015) - *การวิจัยเชิงทดลองใน Neuronal cell พบว่ายาหอมพิกัตนวโกฐ ช่วยลดความเครียดจากออกซิเดชันและการอักเสบของระบบประสาทในเซลล์ประสาทและเซลล์ไมโครเกลีย อาจส่งผลต่อการรักษาโรคอัลไซเมอร์ (Piya Temviriyankul et al., 2024) - *การวิจัยเชิงทดลองในสัตว์ทดลองพบว่าสามารถลดคอเลสเตอรอล โดยการยับยั้ง HMGCR และเพิ่มการแสดงออกของยีน LDL-R ได้ผลดีมากกว่าการรักษาคอเลสเตอรอลแบบมาตรฐาน (Anjaree Inchan et al., 2021) - *ฤทธิ์ต่อระบบทางเดินอาหาร สารสกัดตำรับยาหอมนวโกฐ มีฤทธิ์ยับยั้งการหลั่งของกรด และมีฤทธิ์ยับยั้งการหดตัวของลำไส้เล็กได้มากกว่าสารสกัดตำรับยาหอมอินจัน ซึ่งจะช่วยลดอาการปวดเกร็งของลำไส้ได้ (นพมาศ สุนทรเจริญนนท์, 2558) - *การวิจัยเชิงทดลองในสัตว์ทดลองพบว่าสามารถลดคอเลสเตอรอล โดยการยับยั้ง HMGCR และเพิ่มการแสดงออกของยีน LDL-R ได้ผลดีมากกว่าการรักษาคอเลสเตอรอลแบบมาตรฐาน (level 1 Experimental Designs) (Napatara Tirawanchai et al., 2018) - การวิจัยเชิงสำรวจการใช้ยาสมุนไพรรักษาความดันโลหิตสูงของโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข จำนวน 873 โรงพยาบาล พบว่ายาสมุนไพรรักษาความดันโลหิตสูง จำนวนทั้งสิ้น 32 ตำรับ ที่นิยมใช้มากที่สุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ยาหอมเทพจิตร ร้อยละ 58.71 ยาหอมนวโกฐ ร้อยละ 31.82 และชากระเจี๊ยบ ร้อยละ 24.24 เจริญอาหาร หลังหายไข้, กรณีที่หนึ่งศีรษะร้อนเหงื่อซึม (อำพล บุญเพียร และคณะ, 2564) - การศึกษาเชิงคุณภาพประสบการณ์การใช้ยาหอมนวโกฐของผู้ป่วยลงโควิดในการรักษาอาการเหนื่อยง่าย อ่อนเพลีย พบว่าผู้ป่วยที่มีอาการหายใจลำบาก อ่อนเพลียจากภาวะลงโควิดมีอาการดีขึ้นและคุณภาพชีวิตดีขึ้น (Samran Chehlae et al., 2023) - *งานวิจัยคลินิกพบว่ายาหอมนวโกฐสามารถลดการเกิดภาวะความดันโลหิตต่ำขณะเปลี่ยนท่าโดยออกฤทธิ์เพิ่มความดันโลหิต ผ่านการเพิ่มอัตราการเต้นของหัวใจและการหดตัวของหลอดเลือด เพิ่มปริมาณสารนอร์อิเพนพรีนและการทำงานของระบบประสาทอัตโนมัติรวมทั้งไม่พบอาการข้างเคียงหลังได้รับยาหอมนวโกฐ (อัญจรี อินจันทร์ และกรองกาญจน์ ชูทิพย์, 2565)

ผลการทบทวนวรรณกรรมตำรับยาหอมอินทจักร์พบว่าการตีพิมพ์ในฐานข้อมูลงานวิจัย TCI, Google scholar จำนวน 8 เรื่อง (มีซ้ำกับยาหอมนวโกฐ 3 เรื่อง) การศึกษาพบว่ายาหอมอินทจักร์มีผลต่อระบบหลอดเลือดและหัวใจ ระบบประสาท และระบบทางเดินอาหาร คือ มีฤทธิ์ต่ออัตราการไหลเวียนในหลอดเลือดสมอง พบว่าหลอดเลือดเล็กที่ไปเลี้ยงสมองขยายตัว และปริมาณเลือดที่ไปเลี้ยงสมองเพิ่มขึ้น สามารถเพิ่มความแรงการบีบตัวของหัวใจ ลดความเสี่ยงต่อภาวะความดันโลหิตสูง ลดการเกิดออกซิเดชันของไขมัน LDL ได้ดี แก้อาการคลื่นไส้ อาเจียน สามารถต้านการอาเจียนได้ และช่วยแก้อาการอ่อนเพลีย ลดความเครียดจากการทำงานและอาการกล้ามเนื้อคอตึงเกร็ง ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการทบทวนวรรณกรรมตำรับยาหอมอินทจักร์

ตำรับยาหอม/ ฐานข้อมูล	ผลการวิจัย
ยาหอมอินทจักร์ ฐานข้อมูล ในประเทศไทย 8 เรื่อง (มีซ้ำกับ ยาหอมนวโกฐ 3 เรื่อง) ความน่าเชื่อถือ *level 1	<p>- *การวิจัยเชิงทดลองในสัตว์ทดลอง สารสกัดยาหอมอินทจักร์มีฤทธิ์ต่ออัตราการไหลเวียนในหลอดเลือดสมอง พบว่าหลอดเลือดเล็กที่ไปเลี้ยงสมองขยายตัว และปริมาณเลือดที่ไปเลี้ยงสมองเพิ่มขึ้น สามารถเพิ่มความแรงการบีบตัวของหัวใจ (รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, 2559)</p> <p>- *ยาหอมอินทจักร์ ทำให้เลือดลมไหลเวียนดี เพิ่มเลือดไปเลี้ยงสมอง สามารถลดการเกิดออกซิเดชันของไขมัน LDL ได้ดีที่สุดในบรรดาหอมทั้ง 4 ประเภท คือ ยาหอมนวโกฐ ยาหอมเทพจิตร ยาหอมทิพย์โอสถ และยาหอมแก้ลมวิงเวียน (รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, 2559)</p> <p>- *การวิจัยเชิงทดลองในสัตว์ทดลอง สารสกัดยาหอมอินทจักร์ แก้อาการคลื่นไส้ อาเจียน สามารถต้านการอาเจียนได้ (พร้อมจิต ศรีลัมภ์, 2559)</p> <p>- *การวิจัยคลินิกในระยะที่ 2 ศึกษาประสิทธิผลและความปลอดภัยของการใช้ยาหอมอินทจักร์ในกลุ่มผู้ที่มีความเสี่ยงโรคความดันโลหิตสูง วัดผลก่อนและหลังการรับประทานยาหอมอินทจักร์ชนิดผง 1.5 กรัม ละลายน้ำต้มสุก ผลการวิจัยพบว่าสามารถลดค่าระดับความดันโลหิต Systolic Blood Pressure ได้ในนาทีที่ 45 ถึงนาทีที่ 180 โดยลดลงเฉลี่ยสูงสุด 23.00 ± 1.31 มิลลิเมตรปรอท ลดค่าระดับความดันโลหิต Diastolic Blood Pressure ได้ในนาทีที่ 60 ถึงนาทีที่ 90 โดยลดลงเฉลี่ยสูงสุด 14.23 ± 1.07 มิลลิเมตรปรอท (ดลทิพา มณีใส, 2564)</p> <p>- การศึกษาเชิงคุณภาพ ยาหอมอินทจักร์ แก้อาการอ่อนเพลีย เครียดจากการทำงาน ง่วงนอนยามบ่าย, มีความเครียดสูง กล้ามเนื้อคอตึงเกร็ง (รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล และพินิต ชินสร้อย, ม.ป.ป.)</p>

ผลการทบทวนวรรณกรรมตำรับยาหอมเทพจิตร พบว่าการตีพิมพ์ในฐานข้อมูลงานวิจัย TCI, Google scholar จำนวน 5 เรื่อง การศึกษาพบว่ายาหอมเทพจิตรมีผลต่อระบบหลอดเลือดและหัวใจ และระบบประสาท คือ ยาหอมเทพจิตรสามารถลดความดันโลหิตในกลุ่มที่มีค่าความดันโลหิต High normal มีผลต่อการรักษาผู้ป่วยที่มีภาวะซึมเศร้าระดับเล็กน้อยถึงปานกลางได้ เพิ่มคุณภาพการนอนหลับ ลดอาการปวดศีรษะไมเกรนและลดความถี่ของการปวดศีรษะไมเกรน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการทบทวนวรรณกรรมตำรับยาหอมเทพจิตร

ตำรับยาหอม/ฐานข้อมูล	ผลการวิจัย
ยาหอมเทพจิตร ฐานข้อมูล ในประเทศไทย 5 เรื่อง ความน่าเชื่อถือ *level 1	<ul style="list-style-type: none"> - *วิจัยเชิงทดลองแบบสุ่มชนิดมีกลุ่มควบคุม แบบปกปิดสอง ประสิทธิภาพของยาหอมเทพจิตรต่อการลดความดันโลหิตในประชากรอายุ 35 ปีขึ้นไป ที่มีค่าความดันโลหิตอยู่ในกลุ่ม High normal ศึกษาเปรียบเทียบยาหอมเทพจิตรกับยาหลอก พบว่ายาหอมเทพจิตรสามารถลดความดันโลหิตในกลุ่มที่มีค่าความดันโลหิต High normal ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ธิดารัตน์ แอนันท์และคณะ, 2563) - *วิจัยนำร่องการศึกษาประสิทธิผลของยาหอมเทพจิตรต่อการรักษาผู้ป่วยที่มีภาวะซึมเศร้า ทำการทดลองแบบปกปิดสองทาง เปรียบเทียบยาหอมเทพจิตรกับยาหลอก ผลการศึกษาพบว่ายาหอมเทพจิตรมีความเป็นไปได้ที่จะมีประสิทธิผลต่อผู้ที่มีภาวะซึมเศร้าระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง (นัชมนีย์หลง และจุฬา วิริยะบุผา, 2563) - *วิจัยเชิงทดลองแบบสุ่ม ชนิดมีกลุ่มควบคุม แบบปกปิดทางเดียว ศึกษาผลของยาไทยตำรับยาหอมเทพจิตรต่อคุณภาพการนอนในผู้ที่มีภาวะนอนไม่หลับ เปรียบเทียบยาหอมเทพจิตรกับยาหลอก พบว่ายาหอมเทพจิตรช่วยเพิ่มคุณภาพการนอนหลับได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (เสาวลักษณ์ กิตติยามาศย์, 2558) - *วิจัยคลินิกแบบสุ่ม แบบปกปิดสองทาง ประสิทธิภาพของยาหอมเทพจิตรร่วมกับการรักษาตามปกติ ในการช่วยลดความถี่ของการเกิดอาการปวดศีรษะไมเกรน ผลการศึกษาพบว่ายาหอมเทพจิตรช่วยลดอาการปวดศีรษะไมเกรนและลดความถี่ของการปวดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ชนะกันต์ มากศิริ, 2562) - การศึกษาเชิงคุณภาพ ยาหอมเทพจิตรช่วยรักษาอาการนอนไม่หลับ ที่มีเหงื่อออกที่หนังศีรษะ และเท้าเย็นได้ดี (รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล และพินิต ชินสร้อย, ม.ป.ป.)

ผลการทบทวนวรรณกรรมตำรับยาหอมทิพโอสถและยาหอมแก้ลมวิงเวียน พบว่ายาหอมทิพโอสถมีการเผยแพร่ 1 บทความ พบข้อมูลในตำราการแพทย์แผนไทยและข้อมูลยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ การศึกษาพบว่าตำรับยาหอมทั้งสองเป็นยารักษาอาการทางระบบไหลเวียนโลหิต (แก้ลม) มีสรรพคุณแก้อาการวิงเวียนศีรษะ บำรุงธาตุ เป็นยาหอมที่ใช้เพื่อเป็นยาเจริญอาหาร หลังหายไข้ ปรับสมดุลธาตุ แก้อ่อนเพลีย นอนไม่หลับ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการทบทวนวรรณกรรมตำรับยาหอมทิพโอสถและยาหอมแก้ลมวิงเวียน

ตำรับยาหอม/ฐานข้อมูล	ผลการวิจัย
ยาหอมทิพโอสถฐานข้อมูล ในประเทศไทยจากบัญชียา หลักแห่งชาติและตำรา ทางการแพทย์แผนไทย 2 เล่ม งานวิจัย 1 เรื่อง บทความ 1 เรื่อง *ยาหอมแก้ลมวิงเวียน	<ul style="list-style-type: none"> ยาหอมทิพโอสถและยาหอมแก้ลมวิงเวียน เป็นยารักษาอาการทางระบบไหลเวียนโลหิต (แก้ลม) - ยาหอมทิพโอสถ สรรพคุณวิงเวียนศีรษะ บำรุงธาตุ (ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ, 2566) ในบทความยาหอมทิพโอสถ เป็นยาหอมที่ใช้เพื่อเป็นยาเจริญอาหาร หลังหายไข้ ปรับสมดุลธาตุ จากรายงานการวิจัยยาหอมทิพโอสถมีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ วิธีหนึ่งสำหรับการรักษาโรคอัลไซเมอร์ในปัจจุบันคือการเพิ่มระดับสารสื่อประสาทอะเซทิลโคลีน ในสมองโดยการใช้ยาในกลุ่มยับยั้งการทำงานของเอนไซม์อะเซทิลโคลีนเอสเตอเรส (สุพัตร์ หลังยาหน่าย, 2566) - ยาหอมแก้ลมวิงเวียน สรรพคุณ แก้ลมวิงเวียนศีรษะ อ่อนเพลีย นอนไม่หลับ (ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ, 2566)

*ข้อมูลจากบัญชียาหลักแห่งชาติและตำราทางการแพทย์แผนไทย

สรุปและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าตำรับยาหอมที่มีการวิจัยเชิงทดลองในสัตว์ทดลองการวิจัยทางคลินิก การวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงสำรวจ พบมากที่สุดคือยาหอมนวโกฐ ยาหอมอินทจักร์ และยาหอมเทพจิตร ตามลำดับ ส่วนยาหอมทิพย์โอสถและยาหอมแก้ลมวิงเวียนยังพบงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในฐานข้อมูลน้อยแต่พบข้อมูลการใช้ในตำราทางการแพทย์แผนไทยและยาสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ

ยาหอมที่ให้ผลการรักษาต่อระบบหลอดเลือดและหัวใจพบว่ายาหอมทั้ง 5 ชนิด ยาหอมนวโกฐ ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมเทพจิตร ยาหอมทิพย์โอสถและยาหอมแก้ลมวิงเวียน เป็นยารักษากลุ่มอาการทางระบบไหลเวียนโลหิต (อาการทางแก้ลมวิงเวียน อาการอ่อนเพลีย) นอกจากนี้ผลของการทบทวนวรรณกรรมพบว่ายาหอมนวโกฐสามารถลดคอเลสเตอรอล โดยการยับยั้ง HMGR และเพิ่มการแสดงออกของยีน LDL-R ได้ผลดีมากกว่าการรักษาคอเลสเตอรอลแบบมาตรฐาน (การศึกษาในสัตว์ทดลอง) ยาหอมอินทจักร์เพิ่มเลือดไปเลี้ยงสมอง สามารถลดการเกิดออกซิเดชันของไขมัน LDL ได้ดีที่สุด ส่วนยาหอมเทพจิตรจะให้ผลดีต่อระบบการไหลเวียนโลหิต หัวใจ และหลอดเลือดสมอง

ยาหอมที่ให้ผลการรักษาต่อระบบประสาท พบว่ายาหอมนวโกฐมีฤทธิ์กระบบประสาทส่วนกลางหรือส่งผลต่อการนอนหลับได้ดีกว่ายาหอมอินทจักร์ ยาหอมอินทจักร์ช่วยผ่อนคลายความเครียดจากการทำงานในผู้ที่มีภาวะง่วงตอนบ่าย ยาหอมเทพจิตรมีผลต่อการรักษาผู้ป่วยที่มีภาวะซึมเศร้า ช่วยเพิ่มคุณภาพการนอนหลับ ลดอาการปวดและลดความถี่ของการเป็นไมเกรน ส่วนยาหอมทิพย์โอสถ พบว่ามีฤทธิ์ต้านเอนไซม์อะซิติลโคลีนเอสเตอเรสและฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระ และยังเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการรักษาโรคอัลไซเมอร์

ยาหอมที่ให้ผลการรักษาต่อระบบทางเดินอาหาร พบว่าสารสกัดตำรับยาหอมนวโกฐมีฤทธิ์ยับยั้งการหลั่งของกรดและจะช่วยลดอาการปวดเกร็งของลำไส้ได้ ส่วนยาหอมอินทจักร์แก้อาการคลื่นไส้อาเจียนสามารถต้านการอาเจียนได้ ส่วนยาหอมทิพย์โอสถ ยาหอมแก้ลมวิงเวียนจะช่วยปรับสมดุลธาตุ เป็นยาเจริญอาหาร หลังหายไข้

อภิปรายผล

ตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่มุ่งศึกษาผลของตำรับยาหอมไทยในการรักษาโรคทางระบบประสาท ระบบหลอดเลือดและหัวใจ และระบบทางเดินอาหาร จากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบพบว่ายาหอมนวโกฐและยาหอมอินทจักร์เป็นตำรับยาที่สามารถนำมาใช้ได้ครบทุกระบบ ทั้งระบบหลอดเลือดและหัวใจ ระบบประสาท และระบบทางเดินอาหาร เนื่องจากมีเครื่องยาที่มีผลต่อระบบหัวใจและหลอดเลือด ที่มีฤทธิ์ลดความดันโลหิต ได้แก่ กระเทียม กฤษณา ชะเอมเทศ เปราะหอม ย่านาง เกสรบัวหลวง ผาง หญ้าฝรั่ง อบเชยเทศ ขอนดอก เทียนขาวเปลือก เทียนดำ เทียนแดง เทียนยาวพาดิน ฤทธิ์เพิ่มอัตราการเต้นของหัวใจ ได้แก่ บอระเพ็ด ผาง เทียนแดง ขิง ฤทธิ์ลดอัตราการเต้นของหัวใจ ได้แก่ ชะเอมเทศ เทียนดำ ฤทธิ์ที่มีผลทำให้หัวใจที่เต้นผิดปกติ มีการเต้นได้เป็นปกติ ได้แก่ เกสรบัวหลวง โกฐสอ ผักชีล้อม หรือทำให้ระบบการไหลเวียนโลหิตดีขึ้น ได้แก่ หัวหมู เครื่องยาที่มีฤทธิ์ต่อประสาทส่วนกลาง ฤทธิ์คลายความกังวล ทำให้สงบ

ได้แก่ ลูกผักชี โกฐเชียง จันทน์เทศ กานพลู โกฐสอ หนุ่ยฝรั่ง ลูกจันทน์ พิกุล ฤทธิ์เสริมระยะเวลาหลับของยา pentobarbitone ยาวนานขึ้น ได้แก่ ดอกบุนนาค ฤทธิ์ทำให้เลือดไหลเวียนไปเลี้ยงสมองดีขึ้น ได้แก่ หนุ่ยฝรั่ง เครื่องยาที่มีผลต่อระบบทางเดินอาหาร ฤทธิ์ลดการบีบตัวของกระเพาะอาหารและลำไส้ ได้แก่ กระเทียม ข่าพลู ลูกผักชี อบเชยเทศ โกฐเชียง โกฐกระดูก โกฐหัวบัว กานพลู เทียนแดง ขิง ลูกจันทน์ ฤทธิ์ลดการหลั่งน้ำย่อยและกรด ได้แก่ โกฐกระดูก ชะเอมเทศ และลูกจันทน์ ฤทธิ์เพิ่มการหลั่งเมือก ในกระเพาะอาหาร ได้แก่ ชะเอมเทศ เปราะหอม ฤทธิ์ต้านการเกิดแผลในกระเพาะอาหาร ได้แก่ โกฐกระดูก ชะเอมเทศ เปราะหอม ดีปลี ผาง อบเชยเทศ โกฐจุฬาลัมพา โกฐเชียง ขอนดอก เทียนขาวเปลือก เทียนดำ เทียนตาตุ๊กแตน เทียนสัตตบุษย์ และฤทธิ์ต้านการอาเจียน ได้แก่ หัวหมู กานพลู ขิง (นพมาศ สุนทรเจริญนนท์, 2558)

ยาหอมเทพจิตรมีสมนไพรประกอบหลักคือดอกมะลิซึ่งมีปริมาณมากถึงครึ่งหนึ่งของน้ำหนักยาทั้งตำรับ และจากการศึกษาการสูดดมน้ำมันหอมระเหยจากดอกมะลิ พบว่าสามารถเพิ่มคลื่นช่วงเบต้าในสมอง ทำให้รู้สึกสดชื่น กระปรี้กระเปร่า นอกจากนี้ในตำรับยาหอมเทพจิตยังมีเปลือกผลพีชตระกูลส้ม จำนวน 8 ชนิด คิดเป็น 56 ส่วนใน 368 ส่วน ของทั้งตำรับซึ่งน้ำมันหอมระเหยจากพีชตระกูลส้มนี้ยังพบสารสำคัญคือ Limonene ซึ่งสามารถลดอาการซึมเศร้าในหนูทดลองได้ จากผลวิจัยยาหอมเทพจิตสามารถเพิ่มคุณภาพการนอนและประสิทธิภาพการทำงานระหว่างวันในผู้ที่มีปัญหาการนอนหลับได้ (เสาวลักษณ์ กิตติยามาศย์, 2558) และให้ผลดีต่อผู้มีภาวะซึมเศร้าในระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง (นัชมนีย์หลง และจุฬา วิริยะบุบผา, 2563)

ยาหอมทิพโอสถมีสรรพคุณ แก้ววิงเวียนศีรษะ บำรุงธาตุ แนวน้ำมันจากการนำผลการวิจัยมาใช้ในส่วนของฤทธิ์ต้านเอนไซม์อะซิติลโคลีนเอสเตอเรส การเพิ่มระดับสารสื่อประสาทอะเซทิลโคลีนในสมองเพื่อรักษาโรคอัลไซเมอร์ (สุพัตร์ หลังยาหน่าย, 2566) และยาหอมแก้ลมวิงเวียนซึ่งมีสรรพคุณ แก้ลมวิงเวียน อ่อนเพลีย นอนไม่หลับ ถึงแม้ว่าจะยังไม่พบรายงานการวิจัยที่มาสสนับสนุนสรรพคุณของยาหอมแก้ลมวิงเวียน แต่ยาหอมแก้ลมวิงเวียนก็จัดเป็นยาในกลุ่มทางระบบไหลเวียนโลหิต จากเครื่องยาในตำรับจำนวน 23 ชนิด ในผงยา 225 กรัม พบว่ามีรากชะเอมเทศ 32 กรัม แก่นจันทน์เทศ 24 กรัม ดอกกานพลู 12 กรัม รากแฝกหอม 12 กรัม โกฐเชียง 12 กรัม โกฐหัวบัว 12 กรัม เกสรบัวหลวง 12 กรัม เปลือกสมุลแว้ง 10 กรัม เครื่องยาที่มีผลต่อระบบหัวใจและหลอดเลือดมีฤทธิ์ต่อประสาทส่วนกลาง ลดความดันโลหิต ทำให้ระบบการไหลเวียนโลหิตดีขึ้น (นพมาศ สุนทรเจริญนนท์, 2558) ซึ่งสอดคล้องกับสรรพคุณแก้ลมวิงเวียนศีรษะ อ่อนเพลีย นอนไม่หลับ ซึ่งปรากฏอยู่ในบัญชียาจากสมุนไพรในบัญชียาหลักแห่งชาติ (กองผลิตภัณฑ์สมุนไพร, 2566)

การนำผลการศึกษายาหอมไทยจากการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ มาประยุกต์ในเวชปฏิบัติ (clinical implication) เฉพาะโรคหรืออาการอย่างเฉพาะเจาะจง ยกตัวอย่างเช่น ยาหอมเทพจิตสามารถช่วยลดความเสี่ยงภาวะความดันโลหิตสูง เสี่ยงต่อภาวะซึมเศร้า นอนไม่หลับ ภาวะเครียด วิดกกังวล และลดอาการปวดศีรษะไมเกรน ส่วนยาหอมนวโกฐมีความเฉพาะเจาะจงในกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อภาวะสมองเสื่อมและโรคอัลไซเมอร์ เนื่องจากช่วยในการขยายตัวของหลอดเลือดแดงขนาดเล็กของสมอง จึงมีผลทำให้เลือดไปเลี้ยงสมองได้ดีขึ้น ทั้งนี้สามารถใช้ยาหอมนวโกฐร่วมกับยาหอมทิพโอสถในการดูแลสุขภาพกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเสี่ยงต่อภาวะสมองเสื่อมและอัลไซเมอร์ ใช้ร่วมกับยาแผนปัจจุบันในการรักษาภาวะกรดไหลย้อนและ

ภาวะคอเลสเตอรอล ผลการศึกษาที่พบสามารถนำไปใช้ในกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มเสี่ยง NCDs ซึ่งมีแนวโน้มของอุบัติการณ์ของโรคสูงขึ้น เนื่องจากประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แล้ว (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2565) ทั้งนี้เพื่อลดการนำเข้ายาจากต่างประเทศและสนับสนุนการใช้ยาหอมเพื่อใช้ในการป้องกันและรักษาโรคตามแนวเวชปฏิบัติของการใช้ยาหอมเฉพาะรายต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผลจากการทบทวนวรรณกรรมสามารถนำไปจัดทำคู่มือและแนวทางการใช้ยาหอมไทยให้เหมาะสมกับกลุ่มอาการโรคทางระบบหลอดเลือดและหัวใจ ระบบประสาท และระบบทางเดินอาหาร

2. จัดทำโครงการบริการวิชาการแก่สังคม โดยให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุในการใช้ยาหอมไทยแต่ละชนิด และหลักการบริหารยาหอมไทยและยาแผนปัจจุบัน เพื่อป้องกันการเกิดอันตรายของยาซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ เพิ่มการไหลเวียนของเลือดลม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้ที่สนใจสามารถนำผลจากการวิจัยนี้ไปทำการวิจัยทางคลินิกเกี่ยวกับผลของยาหอมไทยต่อสุขภาพผู้สูงอายุ เพื่อป้องกันหรือควบคุมโรคทางหลอดเลือดหัวใจ โรคอัลไซเมอร์ โรคซึมเศร้า และอาการนอนไม่หลับ

2. ผู้ที่สนใจสามารถนำผลจากการวิจัยนี้ไปทำการวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการใช้ยาหอมไทยให้ใช้ได้ง่าย สะดวก และปลอดภัย เหมาะสมตามวัยและอายุของผู้ใช้

3. ผู้ที่สนใจสามารถนำผลจากการวิจัยนี้ไปทำการวิจัยทางห้องปฏิบัติการ พรีคลินิกและการวิจัยคลินิกของตำรับยาหอมทิพโอสถและยาแก้ลมวิงเวียน ต่อระบบการไหลเวียนของเลือด และการวิจัยการบริหารยาหอมนวโกธรร่วมกับยาหอมทิพโอสถในกลุ่มเสี่ยงภาวะสมองเสื่อม

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยในครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ประเภทบทความวิจัยตีพิมพ์ ประจำปีงบประมาณ 2566

รายการอ้างอิง

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2568). *นโยบายการนำสมุนไพรไทยมาใช้ทดแทนยาแผน*

ปัจจุบัน เป็นการส่งเสริมการใช้สมุนไพรในโรงพยาบาล. <https://www.gcc.go.th/2025/04/29>

กองผลิตภัณฑ์สมุนไพร สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา. (2566). *บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร*

พ.ศ. 2566. มินนี่ กรุ๊ป.

- กองโรคไม่ติดต่อ กรมควบคุมโรค. (ม.ป.ป.). *แผนปฏิบัติการป้องกันและควบคุมโรคไม่ติดต่อของประเทศไทย* (พ.ศ. 2566–2570).
- ชนะกันต์ มากศิริ. (2562). *ประสิทธิผลของยาหอมเทพจิตรร่วมกับการรักษาตามปกติในการช่วยลดความถี่ของการเกิดอาการปวดศีรษะไมเกรน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท]. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- ดลทิพา มณีใส. (2564). *การศึกษาผลของยาหอมอินทจักร์ต่อระดับความดันโลหิตในอาสาสมัครที่มีความเสี่ยงความดันโลหิตสูง* [วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยรังสิต.
- ธิดารัตน์ แอนิม, และคณะ. (2563). *ประสิทธิผลของยาหอมเทพจิตรต่อการลดความดันโลหิตในประชากรอายุ 35 ปีขึ้นไปที่มีค่าความดันโลหิตอยู่ในกลุ่ม high normal*. *วารสารการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก*, 18(2), 21–22.
- นพมาศ สุนทรเจริญนนท์. (2558). *บทความเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชน ยาหอมมรดกทางภูมิปัญญาที่ได้รับ การพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์*. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นัชมีนีย์ หลง และ จุฬา วิริยะบุบผา. (2563). *การศึกษานำร่องประสิทธิผลยาหอมเทพจิตรต่อการรักษาผู้ที่มีภาวะซึมเศร้าระดับเล็กน้อยถึงปานกลาง*. ใน *รายงานการประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 11* (หน้า 1031–1041).
- ประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ. (2566). *บัญชียาหลักแห่งชาติด้านสมุนไพร พ.ศ. 2566*. มินนี่กรุ๊ป.
- พร้อมจิต ศรีลัมพ์. (2559). *สุขภาพดีได้ด้วย “ยาหอม”*. Thaihealth. <https://www.thaihealth.or.th>
- พวงผกา ตันกิจจานนท์. (2567). *หลักการวิเคราะห์โรคในทางการแพทย์แผนไทย*. สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2565). *เช็คสถานการณ์ทางประชากรสูงอายุไทย สํารวจโอกาสและความท้าทาย*. <https://thaitgri.org/?p=40044>
- รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล และ พินิต ชินสร้อย. (ม.ป.ป.). *บทความเผยแพร่ความรู้สู่ประชาชน ยาหอมกับคนวัยทำงาน*. คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล. (2559). *ยาหอมอินทจักร์ช่วยลดการเกิดออกซิเดชันของไขมัน LDL*. *ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- ศิริพัทธ์ จันทร์สังสา และคณะ. (2566). *การศึกษารวบรวมตำรับยาหอมในตำราการแพทย์แผนไทย*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*, 25(2), 99–110.
- สุพัทธ์ หลังยาหน่าย. (2566). *มีฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระและฤทธิ์ต้านอนุมูลอิสระจากตำรับยาหอมทิพโอสถและสมุนไพรในตำรับ*. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- เสาวลักษณ์ กิตติยามาศย์. (2558). *ผลของผงยาไทยตำรับยาหอมเทพจิตรต่อคุณภาพการนอนในผู้ที่มีภาวะนอนไม่หลับ* [วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต]. มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- อัญจรีย์ อินจันทร์ และ กรองกาญจน์ ชูทิพย์. (2565). *ประสิทธิผลของยาหอมนวโกฐต่อภาวะความดันโลหิตต่ำขณะเปลี่ยนท่า*. *คณะวิทยาศาสตร์การแพทย์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*.

- อำพล บุญเพียร และคณะ. (2564). การใช้ยาสมุนไพรรักษาความดันโลหิตสูงของโรงพยาบาลในสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข. *วารสารการแพทย์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ*, 28(2), 27–42.
- Anjaree Inchan, Thanika Pathomwichaiwat, Tippaporn Bualeong, Sasipong Tipratchadaporn, & Krongkarn Chootip. (2021). Anti-hypotensive effect of “Yahom Navakot” in rats with orthostatic hypotension. *Journal of Traditional and Complementary Medicine*, 12(2), 180–189.
- Kanchana Kengkoom, Aunchalee Sirimontaporn, Uthai Sotanaphun, Orapin Gerdprasert, & Punnee Nusuetrong. (2015). Effects of Phikud Navakot extract on myocardial ischemia/reperfusion injury in rats. *Journal of the Medical Association of Thailand*, 9(Suppl), S39–S47.
- Napataru Tirawanchai, Sudarat Supapornhemim, Anchaleekorn Somkasetrin, Bhoom Suktitipat, & Sumate Ampawong. (2018). Regulatory effect of Phikud Navakot extract on HMG-CoA reductase and LDL-R: Potential and alternate agents for lowering blood cholesterol. *BMC Complementary and Alternative Medicine*. <https://doi.org/10.1186/s12906-018-2327-1>
- Piya Temviriyankul, Anchana Chansawhang, Woorawee Inthachai, Panchaya Supasawat , Sataporn Phochantachinda, Pornsiri Pitchakarn , & Boonrat Chantong. (2024). Phikud Navakot extract acts as an ER stress inhibitor to ameliorate ER stress and neuroinflammation. *Heliyon*, 10(21), e39700.
- Samran Chehlae, & Chula Viriyabubpa. (2023). The experiences of using Ya Hom Nawakot of long COVID patients in the treatment for dyspnea and fatigue at a sub-district health promoting hospital in the Southern border provinces. *Princess of Naradhiwas University Journal*, 15(3).